

SAMTIDEN FRA FRAMTIDEN

OLE MARTIN MOEN er filosof og professor ved OsloMet. I «Samtiden fra framtiden» diagnostiserer han viktige institusjoner eller fenomener i samtiden – sett fra framtiden.

En kjønnsmessig vurdering

løpet av de siste tiårene før år 2000 ble det stadig vanligere å mene at kvinner og menn burde ha samme muligheter i arbeidslivet. Etter hvert ble denne oppfatningen så utbredt at ordet «likestilling», som tidligere hadde betydning symmetri i generell forstand, ble ensbetydende med symmetri mellom *kjønnene*.

Samtidig som likestilling ble tydelig vektlagt i arbeidslivet, var dette idealet fremdeles fraværende i andre deler av samfunnet. På noen områder var det fremdeles helt nødvendig, for å kunne avgjøre om man skulle applaudere eller fordømme en handling, å foreta en kjønnsmessig vurdering av personen som utførte handlingen.

Et av disse områdene var valg av «klær», som er en fellesbetegnelse for forløperne for Second Skin. For eksempel var det langt mer akseptabelt for menn enn for kvinner å la være å dekke

overkroppen med klær. Dette gjaldt tilsynelatende uavhengig av den faktiske størrelsen på personens bryster. Kvinner, på sin side, hadde større valgfrihet når det gjaldt den nedre halvdelen av kroppen. Mens menn var forventet å gå med et separat tøyhylster til hvert av bena («bukse»), kunne kvinner velge å bruke et større, felles hylster for begge bena («skjørt»).

Kvinner hadde også mer frihet i valg av farger. Menn måtte være spesielt forsiktige med å bruke klær i lyse toner innen fargespekteret 625–740 nanometer, altså rosa. Ved formelle anledninger var det forventet at menn skulle bruke mørk bukse og jakke. Her var fargespill forbeholdt «slips», renneløkker som var festet rundt halsen og hang ned mot magen. Kvinner kunne gå med «kjoler» (kombinerte bluser og skjørt) i forskjellige farger.

Klesnormene ble

håndhevet med stor kraft. En gutt ville kvie seg voldsomt for å si at han likte å gå med klær i lyse toner i 625–740-fargespekteret. Hvis en mann gikk gjennom byen iført kjole, ble han ropt skjellsord etter og risikerte å bli utsatt for vold.

Siden kvinner og menn skulle vurderes etter to ulike standarder, opplevde mange et sterkt behov for å kunne gjøre raske og entydige vurderinger av andre menneskers kjønn. Preferansen for entydighet ble tillagt stor vekt i helsevesenet. Frem til 2020-tallet var det vanlig i Norge at barn født med tvetydige kjønnsstrekk, ble operert for å tilpasses normen for enten «gutt» eller «jente». Disse operasjonene ble utført også i tilfeller der det ikke var noe medisinsk behov for en slik operasjon.

Kravet om enkel og entydig kjønnsfesting rammet også ungdom og voksne som opplevde ubehag ved

kjønnsstrekkene sine, og som oppsøkte helsevesenet for å få hormoner og/eller operasjoner. Til tross for at kosmetisk kirurgi generelt var tillatt, hadde Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme (NBTS) ved Rikshospitalet monopol på alle inngrep som beveget seg over kjønnsgrenser. Ble du ansett som kvinne? Da kunne private klinikker gi deg store pupper, men *ikke* et flatt bryst. De aller fleste som søkte NBTS om å få endre kroppene sine, ble nektet enhver form for behandling, inkludert tilgang til hormoner.

Personer som krysset kjønnsgrenser, møtte også stor motstand i offentligheten, noe som var tydelig i statistikken for vold og trakassering. Denne motstanden ble også reflektert i populærkulturen. Et interessant eksempel er den populære familiefilmen *Mrs. Doubtfire*. Dette var en film som lekte med kjønnsroller og hadde flere skeive karakterer. Ikke desto mindre, når Chris og Lydia oppdager at den dyktige barnepasseren deres *står* og tisser, fremstår det som en helt naturlig reaksjon at de vil ringe politiet og at Lydia griper en tennisracket for å forsvare seg. Mens dette nok fremsto som naturlig i samtiden, er det vanskelig for oss i dag å forstå hvorfor Chris og Lydias relasjon til Mrs. Doubtfire i så stor grad skulle stå og falle på utformingen av Mrs. Doubtfires underliv.

Hvordan ble den utbredte

motstanden mot de transsek-suelle begrunnet? En vanlig påstand blant transmotstanderne var at kjønn er et biologisk gitt faktum. Verken operasjoner eller hormoner, ble det sagt, kunne endre XX-kromosomer til XY-kromosomer, eller omvendt.

En mulig forklaring på hvorfor dette ble sagt, og gjentatt ofte, kan ha vært at mange transforsvarere trodde at operasjoner og hormoner endret kromosomer.

Imidlertid ser det ikke ut til at noen av transtilhengerne led under en slik villfarelse. Snarere enn å opplyse om fakta, ser transmotstandernes hensikt ut til å ha vært å fremme det de anså som den riktige bruken av begrepene «mann» og «kvinne». Standpunktet deres var at «mann», i biologien, betyr «bærer av XY-kromosom, og at «kvinne», i biologien, betyr «bærer av XX-kromosom», og at det er denne betydningen vi bør legge til grunn i samfunnet.

Imidlertid er også dette en underlig påstand. For det første er den upresis rent biologisk. For det andre synes det å ha vært bred enighet om at begreper som brukes i biologien, også kunne ha en sosial betydning, og at det i sosiale sammenhenger som oftest var den sosiale betydningen som burde legges til grunn.

Forskere innen komputasjonell idéhistorie har analysert stordata, fra både lydopptak og skriftlige kilder, for å forsøke å si noe om hvordan det er sannsynlig at ulike utsagn ville ha blitt

bedømt i ulike perioder. I en innflytelsesrik studie som tok for seg 2020-tallet, ble det simulert et foreldremøte på en barneskole. I simuleringen rekker en kvinne opp hånden. Læreren sier: «Ja, moren til Emma vil visst si noe. Vær så god!» Videre blir det simulert at en mann reiser seg opp og bryter inn. Han opplyser dem som er til stede på foreldremøtet om at Emma er adoptert. Derfor, sier han, er det et biologisk faktum at denne kvinnen ikke er Emmas mor, og på bakgrunn av det ber han om at hun i stedet omtales som Emmas *omsorgsperson*.

I alle simuleringene som har blitt gjort, har en slik adferd trigget tydelig negative bedømmelser. Det ser altså ut til å ha vært bred enighet om at «mor», til tross for at det er et biologisk begrep, også er et sosialt begrep, og at det kunne være uanstendig å insistere på en biologisk begrepsbruk i sosiale sammenhenger.

Kampen for likestilling spredte seg etter hvert til samfunnsområder. Den økende aksepten for at vi bør bedømme menneskers handlinger etter samme standard, uavhengig av kjønn, deres, bidro i neste omgang til å dempe folks sinne og uro i møte med individer som vanskelig lot seg plassere i en kjønnskategori. Disse individenes tilværelse sluttet å fremstå som truende og forvirrende da det ikke lenger var nødvendig, for å kunne bedømme en persons handlinger, å gjøre en kjønnsmessig vurdering. ■

